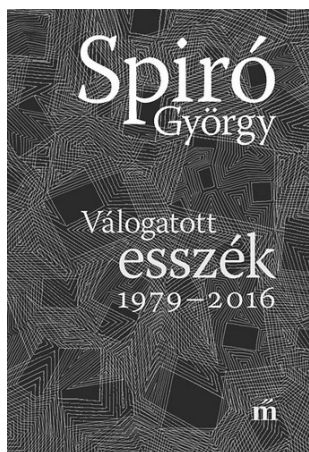

SIPOS MÁRTON

70 év, új köntösben

SPIRÓ GYÖRGY: VÁLOGATOTT ESSZÉK 1979–2016

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2016
384 oldal, 3490 Ft

Spiró György 70. születésnapjára jelentette meg a Magvető kiadó a kötetet. A szerző életműve, ha csak esszéit vesszük is figyelembe, igencsak terjedelmes. Jól érzékelteti ezt négy értekező prózai kötete: a *Magánikató* (1985), a *Kanásztánc* (1992), a *Mit ír az ember, ha magyar* (2003) és a *Magtár* (2012). A cím is jelzi, válogatást olvasunk: nagyrészt a korábbi, könyvalakban is megjelent írásokat, illetve az azokhoz csatolt, főként 2016-os keltezéssel ellátott kiegészítéseket, és két, kötetben eddig meg nem jelent szöveget (*Gorkij, az utcanév* és *A merénylő unokája*).

Úgy tűnik, a kötetet mindenekelőtt a gazdagság szó jellemzi legjobban. A válogatás jól érzékelhető – és egyébként kétség kívül teljesített – célja, hogy felmutassa Spiró esszéinek sokszínűségét. Ahogy a fülszöveg is mutatja: megjelenik a szlavista (például az *Ivan Olbracht*), a színházi (*Könyvkritika a Luzsnjányszky-dossziéről*), a magyar irodalmat jól és belülről ismerő (*Negyven év múltán I–II.*), a világgpolitikát (*A Kéttoronyba zárva*) vagy éppen a császárkori Rómát és Jeruzsálemet (*A húsvét visszavétele*) vizsgáló Spiró. A *Válogatott esszék* legnagyobb erénye mindenképpen a témabeli gazdagságban keresendő. Az érintett tárgyak mellett a szövegek funkciói is széles palettán helyezkednek el. Olvashatunk nekrológot (*Meghalt Kardos*) éppúgy, mint rövid anekdotát (*Mese az író úrról és az olvasóról*).

A tematikai és „műfaji” sokrétűség, valamint a válogatás ténye óhatatlanul felveti a kérdést, hogy milyen szempontot követ a(z össze)szerkesztés? E tulajdonság szemügyre vétele azért is lehet fontos, mert az esszék nagy részét a közönség már korábban megismerhette. A tartalomjegyzékre vetett futó pillantás is sugallja, hogy a *Válogatott esszék* tematikus egységekből áll össze. Erre azonban semmilyen jelzés nem utal. Elsőként a „szlavista” blokk kap helyet, ezt követi a magyar irodalmi rész, amely után a (magyar) színházi egység jön. A negyedik blokk politikai esszékből áll. Az utolsó három szöveg, a záró rész vegyes képet mutat, hiszen itt olvasható a

két újabb írás, valamint a *Bada tanár úr* '56-os résszel kibővített változata.

A Borowskiról szóló két esszé (*Tadeusz Borowski, 119 198*) kötetnyitóként is jól működik, kijelöli ugyanis azokat a nyomvonalakat, amelyeket nemcsak a jelen kiadvány szövegei, hanem – talán nem túlzás – Spiró gondolkodása is követ. Itt mások mellett Kertészre, Csehovra, Wyspiańskira, Kelet-Közép-Európára, a holokausztra, fasizmusra és kommunizmusra, a válásra és Istenre, a XX. századra és a tisztánlátás kíméletlen vágyára kell gondolnunk. Spiró fordít, ismertet, a kiválasztott szempontok szerint a legapróbb részletekig elemez, kontextusba helyez – akárcsak a többi, ebbe a blokkba tartozó szöveg esetében. Érdekesség, hogy a datálás szerint (1979) a Krležla-esszé még az 1981-es, Spiró által írt monográfia előtt keletkezett.

A magyar irodalmi esszék összetartó ereje a személyesség. Ennek kialakulása jól figyelhető meg a Kardos G. Györgyről szóló írásokban (*A harminchatodik, Meghalt Kardos, Kardos G. György emlékezete*). A kronologikus szerkesztés itt hasznára válik a kötetnek: az első esszé még Kardos életében jelent meg, a második nekrológ, a harmadik pedig 2 évvel halála után. Ahogy haladunk előre, a hangulat úgy komorul el, az írás lecsupaszkodik, igazán személyessé válik – kirajzolódik Spiró Kardos-képe. E hangvétel megmarad, a 2000-es *Petri* című esszében pedig méltóképpen zárja a sort.

A színházi szövegek esetében is megőrződik a személyesség. Az anekdotikusság (*Beugrás, Gobbi*) mellett komolyabb témákat is megalapoz a bennfentes látásmód (*Major elvtárs, M.G.P.*). Ezzel a hangulattal jó átvezetést kap az olvasó a súlyosabb témákat tárgyaló negyedik blokkhoz.

A politikai esszék ugyanis magukba foglalnak vallási, történelmi, geopolitikai stb. elemzéseket. A csernobili katasztrófa és a 2001. szeptember 11-i terrortámadás saját(os) szempontból való tárgyalása mellett kortárs kérdések – az iszlám és a fundamentalizmus (*Az áfi-um*) vagy az identitás (*Az identitás-tulajdonítás*) – és történelmi problémák – Róma és a provinciák politikája (*Hogyan győznek a provinciák?*) – is terítékre kerülnek. Az írások hangvételeiből és témájából kifolyólag a kötet e pontján nyílik leginkább alkalom arra, hogy az olvasó érdemben reflektáljon Spiró állításaira.

A záró rész a Gorkij életét az ismert utcanév-ügy kapcsán bemutató szöveg után visszatér a személyes élményekhez. Egy német könyvvásáron szerzett élményeket követően (*A mérénylő unokája*) a *Bada tanár úr*ban a szerző világlátását alapvetően meghatározó alak jelenik meg.

A kötet tervezése néhol azonban hagy maga után kívánni valót. Bár igen erős mondatokból áll, talán leegyszerűsítő a kötetre nézve a hátlati, *Az áfi-umból* vett, társadalmi, kulturális és történelemfilozófiai kérdésekkel foglalkozó idézet – itt valószínűsíthetően a marketing áll a háttérben.

Spiró esszéinek fontos vonása a retorikai fogások biztos kezű felhasználása. Legjobban ezt a bevezetésekben és a lezárásokban érzékelheti az olvasó. Példaként az *Ivan Olbracht* felütése, ahol a szerző a második bekezdésben leírja, hogy mi történt volna, ha a cseh író 50-55 éves korában abbahagyja munkásságát – „valószínűleg csak a cseh irodalomtörténet tudna róla valamit...” A harmadik bekezdés csupán egy mondatból áll: „Ivan Olbracht azonban a XX. század egyik legnagyobb írója.”

Az ilyesfajta megoldások ráirányítják figyelmünket az esszék legfontosabb tulajdonságára. Spiró tanít és vitára sarkall. Ezt nem csak a fentebbihez hasonló, sarkalatos és megkérdő-

jelezhető kijelentésekkel teszi. És főleg: nem csak az irodalom berkein belül. Az olvasó bizonyosan felrántja szemöldökét és vitázni kezd, amikor a *Kéttoronyba zárva* című írásában a szerző arról elmélkedik, hogy 9/11 kinek állhatott érdekében – „cui prodest”, ugye. Vagy amikor a 2001-es *Rettegés a drámától*ban ilyet olvasunk: „Másfél évtizede még volt kultúra Magyarországon, ma már nincs.” Tanítás és vitákra késztetés tehát – Spiró esszéi esetenként ismeretlen helyekre kalauzolják az olvasót, tágítva ezzel ismereteit, vagy a már ismert területeket elevenítik fel újra, teljesen más szemszögből, arra készítve ezzel a befogadót, hogy újra gondolja át, mit is tud ő valójában. Ráadásként néhol nemcsak az író, olvasó, gondolkodó Spirót ismerhetjük meg, hanem magát az embert is. Egy sajátos világlátással rendelkező, a jellel mindig kritikus, de a múlttal sem elfogult, és a jövővel kapcsolatban alapvetően peszsimista embert.

Nem mehetünk el mellett sem, hogy Spiró esszéit a szépirodalmi életművével együtt tárgyaljuk. A Gorkijról írtak és a *Diabolina*, valamint a *Hamvasban* méltatott *Szilveszter* és Spiró ugyanilyen című drámaátírata csak a legnyilvánvalóbb összefüggések. E jelenségek pedig nem kizárólag a szűkebb irodalmár körök számára lehetnek érdekesek.

Spiró György *Válogatott esszék 1979–2016* című kötete tehát nemcsak az esszék, hanem a szerkesztés miatt is hozza az elvárt minőséget. A szerző életművét ismerőknek és nem ismerőknek egyaránt ajánlatos olvasmány.

L'ART PHOTOGRAPHIQUE